

О.О. Орловакандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ
ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ**

Розглянуто зміст поняття «правове мислення працівника міліції» та з'ясовано його особливості.

Ключові слова: правове мислення, правова свідомість, правова культура, працівник міліції, правове мислення працівника міліції.

Постановка проблеми. Нагальною потребою сьогодення є підвищення рівня професійної правосвідомості і правової культури працівників міліції.

Інтелектуальні процеси, що відбуваються у свідомості правознавців, перш за все направлені на генерування знань про явища правової дійсності, тобто являють собою мислення.

Нове сучасне мислення потрібне в усіх сферах суспільного життя: в економіці, політиці, освіті тощо. Правова сфера не є винятком. В ній, можливо, виразніше від інших сфер простежується інерція старих схем мислення, стереотипів, ідей та принципів, а тому необхідність відмови від них і заміни цього мислення іншим, сучасним, є дуже актуальним.

Підхід до нових проблем і реалій зі старими способами мислення, старими схемами, ідеями, поняттями, розумінням дуже часто зумовлює ситуацію не тільки невирішення цих проблем, а навпаки – їх ускладнення і примноження. Кожна нова епоха викликає радикальні зміни не лише в різних сферах життєдіяльності, а й у мисленні, його змісті, способах тощо. Це стосується також правового життя і правового мислення [1].

Актуалізують цю проблему процеси глобалізації, масштабність правоохоронної діяльності, зокрема, використання позитивного правового досвіду зарубіжних країн, усвідомлення необхідності створення єдиного стандарту підготовки правоохоронця та поширення власних надбань у цій галузі.

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття «правове мислення працівника міліції» та з'ясуванні його особливостей.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На жаль, у вітчизняному правознавстві до проблеми правового мислення інтересу донині практично не виявлено, за винятком декількох філософсько-правових досліджень [2; 3; 4], в контексті яких аналізовано окремі аспекти проблеми сучасного правового мислення.

Значно більше уваги даній проблемі приділяють зарубіжні правознавці, зокрема філософи права [5; 6; 7; 8].

Вітчизняним правознавцям важливо мати сучасне, нове для них, правове мислення, бо саме воно і є засобом подолання нинішньої кризи в юрис-

пруденції. Чимало оригінальних, дуже актуальних нині поглядів на юридичне мислення знаходимо у творчій спадщині представників соціологічної юриспруденції, зокрема Є. Ерліха, фундатора вчення про “живе право” [1].

Окремі питання правового мислення у юриспруденції розглянуто у працях С.С. Алексеєва, П.П. Баранова, В.Д. Грапчева, І.П. Зеленко, П.М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, С.М. Скуріхіна та інших.

Проблемам правового мислення присвячені праці російського вченого А.І. Овчиннікова, котрий зазначає, що особливий інтерес викликає більш глибокий наукознавчий аналіз правового мислення [5; 6; 9].

Серед українських науковців слід назвати праці І.Я. Андрюшко [10; 11], в аспекті філософії права – М.Г. Патеї-Братасюк [1; 4; 12].

Виклад основного матеріалу. На думку І.П. Зеленко, одним із складових елементів правової культури працівника міліції слід вважати розвиток професійного правового мислення, що формується на основі систематичного підтримання професійної правової форми, правоохоронної свідомості шляхом атестації, підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації [13].

С.М. Скрухін зазначає, що серед структурних елементів правової культури особи можна назвати: правосвідомість і правове мислення; правову поведінку; результати правової поведінки і правового мислення [14].

Правове мислення – логічне пізнання явищ правової сфери, засноване на правових знаннях і досвіді з метою вирішення правових проблем. Правове мислення є процесом пізнання, що здійснюється за правилами логіки, що відокремлює його від емпіричного, чуттєвого, ірраціонального пізнання юридичних явищ. Правове мислення засновується на правових знаннях і правовому досвіді [15, с. 752].

Правове мислення є специфічним видом людського професійного мислення та відрізняється від інших видів професійного мислення тим, що знаходиться у правовому полі [10, с. 16].

Як і будь-яка пересічна людина, працівник міліції наділений мисленням.

У процесі правової діяльності працівника міліції розвивається професійна інтуїція, професійне мислення як єдність практичного і теоретичного розуму, що дозволяє більш раціонально, системно й доцільно вирішувати завдання та проблеми, які стоять перед ним.

Професійне мислення юриста – вища аналітична здатність особистості опосередковано та узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів, що фіксуються словами, відобразити істотні закономірні зв'язки дійсності, вирішувати соціально-правові протиріччя [16, с. 208].

Професіоналізм – це вищий рівень психофізіологічних, психічних та особистих змін, що відбуваються у процесі тривалого виконання людиною службових обов'язків, що забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень складних професійних завдань в особливих умовах [17, с. 347].

Це система інформаційно-правової наповненості працівника міліції, що складається завдяки настановам професійного призначення та дозволяє узагальнено орієнтуватися в конкретних професійно-правових ситуаціях дійсності.

Вміння юридично мислити означає цілеспрямовано оперувати поняттями в умовах юридично значимого практичного завдання, що виникло.

Мислення працівника міліції – це практичне мислення, що на кожному етапі пов'язане з певними практичними проявами.

Так, оглядаючи місце пригоди, працівник міліції знаходить відбитки події, що відбулася. Встановлюючи суттєві взаємозв'язки між подіями, працівник міліції шляхом логічного мислення реконструює цілісну картину можливого перебігу дій. Ця реконструкція відбувається опосередкованим шляхом – через розуміння зв'язків між зовнішніми проявами та сутністю того, що відбулося насправді [16, с. 208].

Таке логічне відображення можливе на основі узагальнення. Однак цього недостатньо. Потрібна інформація, яка здобувається у процесі вивчення матеріалу справи та особистості підозрюваного.

Мислення пов'язує минулий досвід та знання з новою інформацією, сприяє її аналізу, відбору необхідного, мисленому рішенню завдань.

Правове мислення працівника міліції пов'язане з виконанням суспільних та державних завдань за допомогою юридичних засобів і способів, дій та операцій, винесення рішень та актів їх реалізації, надання конкретним суспільним відносинам та ситуаціям правової форми [16, с. 211].

Нормативна-правова основа, яку застосовують у своїй діяльності працівники міліції у професійній діяльності, постійно зазнає змін, оскільки змінюються існуючі суспільні відносини, з'являються нові суспільні зв'язки, еволюціонує саме право, що зумовлює необхідність таких якостей професійного правового мислення, як ініціативність, новаторство, що виходять за межі формально-логічного мислення.

Таке протиріччя висвітлюється і у професійній мові, оскільки мова, якою ми користуємося у сфері права, об'єктивно повинна бути: точно визначеною; слова, що використовуються у такій мові повинні бути однозначними, тобто виключати подвійне тлумачення [18, с. 35].

Лише правове мислення дозволить виявити якісно нові суспільні відносини, які поки що не врегульовані правом, однак, по суті, потребують такої правової регламентації, оскільки охоплюють найбільш важливі соціальні зв'язки.

О. Ф. Скакун серед якостей професійно-правового мислення юриста виокремлює такі: визначеність, оперативність, динамічність, логічність, критичність, об'єктивність, глибина та широта, гнучкість [19, с. 754].

Безперечно, такий перелік особливостей правового мислення не є вичерпним.

Дамо характеристику основним з них.

Самостійність правового мислення – характеризується вмінням працівника міліції ставити нові завдання й розв'язувати їх, знаходити нові, власні шляхи і способи розв'язання пізнавальних та інших проблем.

Самостійність мислення тісно пов'язана з критичністю мислення.

Критичність правового мислення працівника міліції – виявляється в здатності не підпадати під вплив чужих думок, вміння піддати критичному аналізу ситуацію та отримані юридичні факти.

Критичність і самостійність мислення великою мірою залежать від життєвого досвіду людини, багатства та глибини її знань.

Гнучкість правового мислення – здатність працівника міліції побачити явище під новим кутом зору, швидко змінювати свої дії при зміні життєвої ситуації, звільняючись від закріплених у попередньому досвіді способів і прийомів розв’язання аналогічних завдань. Гнучкість мислення виявляється в готовності швидко переключатися з одного способу розв’язування завдань на інший, змінювати тактику і стратегію їх розв’язування, знаходити нові нестандартні способи дій за умов, що змінилися, у здатності долати існуючі стереотипи.

Глибина правового мислення – виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів, бачити проблему там, де її не помічають інші, передбачати можливі наслідки подій і процесів.

Широта правового мислення – виявляється у здатності охопити широкі коло питань, у творчому мисленні в різних галузях знання та практики. Широта мислення є показником ерудованості особистості, її інтелектуальної різнобічності.

Послідовність мислення – виявляється в умінні дотримуватися логічної наступності при висловлюванні суджень, їх обґрунтуванні.

Швидкість мислення – здатність швидко розібратися у складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення і прийняти його.

Оперативність – готовність працівника міліції до спостереження за ходом ситуації, швидкого реагування на нові обставини справи.

Динамічність – орієнтація в ситуації, вміння охопити усю ситуацію, відокремити головне від другорядного.

Логічність – послідовність мисленнєвого процесу, вміння робити узагальнення в ході аналізу юридичних фактів.

Об’єктивність – спрямованість на отримання неупередженої інформації про ситуацію.

Оперуючи правовим мисленням, суб’єкт правозастосування повинен з’ясувати первинний зміст закону, тобто волі законодавця, що була втілена у ньому завдяки правотворчій діяльності.

Справедливим у цьому розумінні є судження А. Овчиннікова про те, що «чим ближче правове мислення законодавця до реальних потреб суспільного життя, чим менший розрив між «правом у житті» та позитивним правом, тим ближче смисл права, покладений інтерпретатором-правозастосовувачем у замисел законодавця» [6].

Юридична освіта є безпосереднім джерелом правового мислення працівника міліції. Саме тому, на нашу думку, необхідним і актуальним є поєднання фундаментальної університетської освіти і спеціальної професійної підготовки майбутніх працівників міліції, що дасть можливість підвищити рівень їх правової культури, оволодіти системою правових настанов і ціннісних орієнтацій. Результатом такої роботи має стати правова соціалізація діяльності міліції.

Бібліографічні посилання

1. Братасюк М.Г. Значення поглядів Є. Ерліха на особливості юридичного мислення в контексті правової культури постмодерну // Проблеми філософії права. – 2005. – Т. III. – № 1–2. – С. 152–156.
2. Козловський А.А. Право як пізнання. – Чернівці, 1999.
3. Малишев Б.В. Правовий прецедент: стиль юридичного мислення // Проблеми філософії права. – 2004. – Т. 2.
4. Братасюк В.М. Право як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.М. Братасюк. – К., 2005.
5. Овчинников А.И. Правовое мышление в герменевтической парадигме. – Ростов н/Д., 2002.
6. Овчинников А.И. Правовое мышление и теоретико-методологический анализ. – Ростов н/Д., 2003.
7. Фуллер Л. Мораль права. – К., 1998.
8. Циппеліус Р. Філософія права. – К., 2000.
9. Овчинников А.И. Правовое мышление: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А.И. Овчинников. – Ростов-на-Дону, 2004.
10. Андрушко І.Я. Принципи правового мислення // [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2012_45/Andrushko.pdf.
11. Андрушко І. Я. Правове мислення у контексті герменевтики права / І.Я. Андрушко // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. – 2012. – № 1. – Вип. 55. – С. 100–105.
12. Патеї-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права : навч. посіб. / М. Патеї-Братасюк. – К., 2010.
13. Зеленко І. П. Правова культура працівників органів внутрішніх справ (загально-теоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І.П. Зеленко. – Х., 2006.
14. Скуріхін С.М. Правова культура офіцерського складу збройних сил України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С.М. Скуріхін. – Одеса, 2011.
15. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К., 2003. – Т.1.
16. Скакун О.Ф. Юридическая деонтология: учебник. – 2-е изд., изм. и доп. – Х., 2006.
17. Игнатъев В.Г. Государственная служба / В.Г. Игнатъев. – Ростов н/Д., 2004.
18. Грапчев В.Д. Стиль правового мышления и формальная логика / В.Д. Грапчев // Философия права. – 2008. – № 2 (27). – С. 34–38.
19. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О.Ф. Скакун. – Х., 2005.

Орлова Е.А. Особенности правового мышления работника милиции. Рассмотрено содержание понятия «правовое мышление сотрудника милиции» и выяснены его особенности.

Ключевые слова: правовое мышление, правовое сознание, правовая культура, сотрудник милиции, правовое мышление работника милиции.

Orlova O. O. Peculiarities of police officer's legal thinking. The article deals with the concept of "police officer's legal thinking" and researched its features. Ability to think legally means specifically concerned about in terms of legally significant practical problem that arose. Police officer's thinking – is a practical thinking that at each stage subject to certain practical manifestations.

For domestic lawyers it's important to have a modern, new to them, legal thinking, because that it is a means to overcome the current crisis in legal profession. Police officer's legal thinking has some distinctive features. It is the ability of law enforcement officers to understand the important aspects of the legal and police work, allowing them to navigate the legal situation according to their legal status and competence.

Legal education is the direct source of police officer's legal thinking. Therefore, in author's opinion, a necessary and important thing is the combination of basic university education and special training of future police officers that will enable them to increase the

level of legal culture, to possess of system of legal attitudes and values. Police officer's legal thinking involves both setting high regulatory culture that is reflected, on the one hand, the solid normative judgments, accuracy, formalizovanosti findings, and on the other - in adherence to dogma law, holiness of spirit and the letter of the law. One of the essential features of a professional lawyer' thinking is its creative nature combined with a constant search. Professional and legal police officer's thinking has the following features as autonomy, critical legal thinking, flexibility, depth, width, consistency, speed, agility, objectivity.

Undoubtedly, this list of features of police officer's legal thinking is not exhaustive.

Keywords: legal thinking, law conscience, law culture, militia, police officer's legal thinking.

Надійшла до редакції 21.03.2013

В.М. Пальченкова

кандидат історичних наук, доцент
(Класичний приватний університет)

УДК 340.13/.14

СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМАЛЬНОГО ТА НЕФОРМАЛЬНОГО (ГРОМАДСЬКОГО) КОНТРОЛЮ З ТОЧКИ ЗОРУ ТЕОРІЇ ПРАВА

Досліджується проблема співвідношення загального та особливого у розумінні формального та неформального (громадського) контролю як різновидів соціального контролю, що надає можливість зрозуміти ті закономірності, що покладені в основу функціонування такого складного явища, як соціальний контроль, ліквідувати відчуження між цілісним його розумінням.

Ключові слова: держава, неформальний контроль, соціальний контроль, суспільство, теорія права, формальний (общественный) контроль.

Постановка проблеми. В юридичній літературі соціальний контроль розглядається в широкому та вузькому сенсах. У широкому сенсі, під ним розуміють суспільну систему, що склалася історично, котра впливає на суб'єкт – соціальну групу, колектив, особу, і спрямована на організацію його діяльності в межах прийнятих у суспільстві правил, норм і соціальних цінностей, що виражають суспільні інтереси [1, с. 124]. Однак означене розуміння, хоча й широкіше за змістом, проте воно не розкриває всіх аспектів цього поняття. У змісті соціального контролю виділяють управлінський, соціологічний та психологічний, правовий аспекти [2, с. 13]. Соціальний контроль представляє систему суспільних і державних механізмів, шляхом яких підтримується рівновага, стабільність і суспільний порядок. Соціальний контроль підрозділяється на державний (формальний) і громадський (неформальний). Диференціація соціального контролю на формальний і неформальний демонструє закономірність, котра залишає за сферою права лише формальний контроль, а неформальні засоби соціального контролю претендують на, щонайбільше, те, щоби бути предметом правового унормування. Це збіднює можливість суспільства впливати на відносини, котрі